

BAŁTYCKIE NAZEWNICTWO MAZOWSZA

Słowa tematyczne: nazwy bałtyckie, nazwy miejscowe, nazwy terenowe, hydronimy, Mazowsze

WPROWADZENIE

Z odrębności językowo-obyczajowej mieszkańców Mazowsza zdawano sobie sprawę już w średniowiecznej Polsce. Na temat historii tego regionu istnieje bogata literatura, z której dla onomastyki ważne są: „Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku” (Pałucki, 1973), „Dzieje Mazowsza” (Samsonowicz, 2006), publikacje J. Antoniewicza (1967), J. Tyszkiewicza (1974), E. Kowalczyk-Heyman (2003, 2013), P. Sianko (2019) oraz niektóre monografie regionalne. Co się tyczy kontaktów językowych polsko-pruskich, to omówił je przed laty T. Milewski (1947), a dziś głównym przedmiotem badań w tej dziedzinie są bałtyckie nazwy wodne i miejscowe na Mazowszu i Podlasiu (Zierhoffer, 1957; Wolf, Rzetelska-Feleszko, 1982; Kondratiuk, 1985; Bijak, 2001, 2013; Babik, 2001, 2015; Biolik, 2005, i in.).

Hydronimy pochodzenia bałtyckiego występują przede wszystkim na dawnych ziemiach pruskich (Powiśle, Warmia, Mazury) i jaćwieskich (Suwalszczyzna, północne Podlasie). Na terenie Polski etnograficznej spotykamy je na prawie całym Mazowszu, głównie jednak w dorzeczu Narwi i dolnego Bugu; śladowo także na lewym brzegu środkowej Wisły, m.in. w dorzeczu Pilicy i Bzury. Obok nazw wodnych (35 gniazd) znaleziono tam również pewną liczbę bałtyckich nazw miejscowych (24), niektóre z nich zostały zapewne przeniesione przez przybyszów z Prus i Litwy w epoce historycznej.

NAZWY WODNE (35)

Drwęca: (1) *D. Toruńska*, p.d. Wisły (1203) i (2) *D. Warmińska*, p.d. Pasłęki (1282), (3) *Drwęcz*, wieś pod Ostrołęką (1578 *Drwęcza*). Wszystkie pochodzenia pruskiego; dokładny odpowiednik *Druentia*, l.d. Rodanu < ptc. praes. act. **druęntja*, od pie. **dreŭ-/*drā-/*dre/om-* ‘biec, śpieszyć, płynąć’, tkwiący w nazwach *Drama*, *Drawa*, *Drwina* oraz w łotewskim *Druve* (rzeka), *Druvas* (jez.) oraz brus. *Drywiaty* (Brasław) < lit. **Druv-intas* (Būga I 501), najbliższe pruskiej nazwie Drwęcy (Babik, 2001, s. 114–117).

- Dybla, d. Elku (→ Biebrza) koło Grajewa: (1426), nad nią *Dybły* wieś (1497) i las (1444); por. lit. gw. *dublūs* 'głęboki', jeziora *Dubliā*, *Dūblis*, *Dubl-uñgė* (Vanagas, 1981, s. 93–94; Wolf, Rzetelska-Feleszko, 1982, s. 44; Babik, 2001, s. 119).
- Ełk, rzeka, jezioro, miejscowość: 1097, 1251 *Лѣ/укъ*, 1289 *Lick-am*, 1426 *Lek*, 1565 *Łek*, 1879 *Ełk*, gw. *lek*, do *uku*; por. lit. *lūknė* 'grąźel żółty'; hydronimy *Lukna*, *Luknia*, *Luknis*, *Luknelis* (Vanagas, 1981, s. 197; Babik, 2001, s. 120–121).
- Gołda, l.d. Biebrzy. K. Būga (III 601–602) uważa *-da* za hydronimiczny formant jaćwieski, jak w *Hryw-da* (→ Narew), *Jasiol-da* (→ Prypeć), *New-da*, *Sioh-da* (→ Serwecz), *Sokol-da* (→ Supraśl) (por. Kondratiuk, 1985, s. 107; Babik, 2001, s. 125).
- Grajewo, miejscowość i jezioro: (1) w pobliżu Łomży, 1426 *Graywa*, (2) koło Giżycka, 1550 *Greuwen*, 1785 *Gereywen*; por. lit. *grevà* 'koryto rzeki' (Kondratiuk, 1985, s. 107; NMPol III 352).
- Jakać, p.d. Ruża koło Łomży; por. lit. *aketė* 'przerębla'; rzeki na Litwie *Eketė*, *Eketis*, *Eketys*, łot. *akate/a* 'wgłębienie wypełniona wodą' (Babik, 2001, s. 137–139).
- Kotra, Koterka, p.d. Pulwy; por. *Kotra*, p.d. śr. Niemna, (?) gw. lit. *katāryti* 'bić, walczyć' (Babik, 2001, s. 147).
- Krzna, 1475, l.d. Bugu koło Białej Podlaskiej; por. prus. *kirsnan* (acc.) 'czarny' (Babik, 2001, s. 149–150).
- Kubra (1417), dziś wieś, rzeka *Kubrzanka*, koło Radziłowa, p.d. Wisy; por. lit. *kūbrỹs* 'grzbiet' (Babik, 2001, s. 150–151).
- Krztyńnia, l.d. Pilicy (1257 *Krtyńnia*). J. Duma (1999, s. 29) zestawia nazwę z hydronimami bałtyckimi: *Krutyńnia* (Mazury), *Kruteinė* (Litwa), od *krutiūs* 'ruchliwy'. Z. Babik (2001, s. 422) uważa nazwę za słowiańską.
- Liwa, Liwna, Liw(iec), Liwieniec, gniazdo hydronimiczne w Prusach i na Mazowszu: (1) *Liwa*, p.d. Nogatu koło Malborka, w górnym biegu jez. *Liwieniec* (1260 lacus *Liwencz* ubi *Lyva* defluit), (2) *Liwna* lub *Liwa*, niewielki dopływ Jez. Drwęckiego koło Ostródy, (3) *Liw* 1355 gród, 1327 rzeka, dziś *Liwiec* p.d. Bugu koło Wyszkowa. Nazwa bałtycka, zapewne pochodzenia fińskiego; por. lit. *Livinta*, które A. Vanagas (1981, s. 194) zestawia z łot. *līven(is)*, *līvis* 'rodzaj bagna', wyprowadzając z estońskiego *liiv* 'piasek' (Babik, 2001, s. 155–157).
- Liza (1440)1456, l.d. Narwi koło Suraza. M. Kondratiuk (1985, s. 137–139) łączy nazwę z lit. *ližė* 'łopata chlebowa'; por. hydronimy *Ližė*, *Liža-balėš* (Vanagas, 1981, s. 195), top. prus. (1340) *Lysien* (Gerullis, 1922, s. 90).
- Łu/ydynia, l.d. Wkry. Przyjmując za wyjściowy zapis *Lidinya* (1433), nazwę można uważać za bałtycką; por. lit. **lyda*, *lydimas* 'poręba, pole po wykarczowanym lesie' (stąd nazwa miasta *Lida* i rzeki *Lidziejka*).
- *Mankań (rekonstrukcja niepewna), nazwa dwóch lub trzech rzeczek w dorzeczu Narwi (Łomża, Ostrołęka): *Mankan* (HW 208), *Mańkoń* (pole we wsi Wojsze, pow. Ostrołęka); bez pewnej lokalizacji: *rivulo Mankan* (1414–1425), *fluvii Mąkanya* (1464). Z. Babik (2015, s. 33–34) łączy nazwę ze średniowieczną nazwą lasu *Manc(z)* i kilku pobliskich osad. K.O. Falk (1976, s. 112–113) przytacza nazwę ostępu bagiennego *Mąkina pod Bliznami* (1641), dziś wieś *Monkinie* (na pld. od jeziora Wigry); por. lit. *mankynė* 'błoto, łośwate miejsce' oraz pruską nazwę lasu (1464) *Mancke* (Gerullis, 1922, s. 94; Vanagas, 1981, s. 204).
- Miedzna (1565), dziś Miedzianka, (1) p.d. Liwca; (2) Miedzna, rzeczka w Puszczy Białowieskiej, i kilka innych toponimów; por. prus. *median* 'las', lit. *mėdis* 'drzewo', *mėdžias* 'las', *mėdinas* 'leśny' (Kondratiuk, 1985, s. 144).
- Mień, Mienia, Mianka, Minina, nazwy kilku rzek na Mazowszu: (1) *Mienia*, p.d. Świdra, (2) *Mień*, p.d. Wisły i p.d. Nurca, dziś *Mianka*; (3) *Minina*, l.d. Wieprza. Forma *Mianka* (*ě < ai*) wskazuje na pochodzenie zachodniobałtyckie; por. prus. *Maynige* (Welawa), jaćwieskie *Máinia* (Olita), wobec litewskiego *Minė*, *Mini(j)a*, *Min-upė*, które A. Vanagas (1981, s. 201, 217) łączy z lit. *mýnė* 'trzęsawisko', a nazwę *Mainia* z lotewskim *maina* 'bagnó'.
- Narew: (1379) *Nari* [Nary] i inne liczne warianty (Babik, 2001, s. 180–181); zapożyczenie bałtyckie; por. prus. *Narusa* (1251), *Narus* (1272), dopływ Zalewu Wiślanego koło Braniewa; nazwa częsta w hydronimii litewskiej (Vanagas, 1981, s. 201, 217).

- Omulew, p.d. Narwi w Ostrołęce: (1343) *Omolow*, (1426) *Omolew*; por. lit. *āmālas* 'jemioła'.
- Orz(y)c:(1) *Orzyc*, p.d. Narwi, zapisy: (1314–25) *Naritzce*, (1335–41) *Aricz*, (1341) *Aretis*, (1343) *Oricz*, (1346) *Orzicz*; pruskie toponimy *Arys*, *Arissow*. K. Būga (1 518) zestawia nazwę z *Oressa*, p.d. Płocznicy; (2) *Orz*, l.d. Narwi, zapisy: *Herzs* (1423), *Orzs* (1425), *Orz*, które Udolph (1990, s. 219–226) wyprowadza z pie. **e/or-* 'poruszać się szybko' (Babik, 2001, s. 208–210).
- Osa, p.d. Wisły między z. Chelmińską a Pomezianą (1222); por. lit. *uosis* 'jesion', ale nazwa może być słowiańska, od *os-ika*, jak *Osa*, dopływ *Oso-błogi*, l.d. Odry (1107, 1201) (Babik, 2001, s. 491–493).
- Pil(i)ca, Pielnica, Piława, (1) *Pilica*, p.d. Wisły: (1136) *Pelza*, (1255) *Pilcza*, od XVII w. *Pilica*, gw. *p'ılco*, przym. *pilecki*. J. Otrębski (1958, s. 75–76) zestawia nazwę z lit. *pėlkė* 'bagno'; (2) *Pielnia*, niewielki dopływ Wisłoka koło Beska, obocznie *Pielnica*, XV w. *Pella*, top. *Pielnica* (Udolph, 1990, s. 243–246); (3) *Pilawa*, d. Bystrzycy pod Wrocławiem i d. Gwdy (też nazwa herbu i kilku miejscowości). Podstawa *pel-* spotykana w nazwach wodnych na Litwie (Vanagas, 1981, s. 253; Babik, 2001, s. 219–224).
- Pisa, p.d. Narwi (1314–1335); *Pisa*, rzeka na Litwie; por. łot. *pīsa* 'porosłe krzakami bagno' (Vanagas, 1981, s. 260; Babik, 2001, s. 225–226; Bijak, 2013, s. 37).
- Pulwa, p.d. Bugu koło Siemiatycz, *pulwy* 'łąki, bagna nadrzeczne' (Mazowsze, Podlasie), lit. gw. *palvė* 'nizina nadmorska, malina polarna', prus. > niem. gw. *palwe* 'nieużytki porosłe jałowcem'; por. fińskie (Karelia) *palwi* 'miejsce zamieszkanne'; wg Z. Babika (2001, s. 517–518) nazwa terenowa powstała na gruncie polskim od ap. pochodzenia bałtyckiego.
- Raj (gród), miasto, osada nad jeziorem: (1244, *Raj-hrod* 1525); wg K. Būgi (II 103) nazwa jeziora jaćwieska; por. łot. *rāja* 'dziura z wodą', a to z fińskiego *ruoja* 'błoto, bagno'; (?) por. *Rajsk(o)* wieś koło Bielska Podlaskiego.
- Ruz//Ruż, (1) dwa dopływy Narwi koło Ostrołęki: (1240), (1450) fluvium *Ruz*, pobliskie miejscowości *Ruziec*, *Ruzieck*; (2) *Ruże* wieś koło Golubia-Dobrzynia: (1240) *Rustk*, 1252 *Ruz*, dziś *Ruże* (Babik, 2001, s. 546–547; 2015, s. 35–37; NMPol XII 85–86). Pierwotna postać niepewna; por. lit. hydronimy *Rūžas*, *Rūža*, *Rūželis*, łot. *Ruzene* (Vanagas, 1981, s. 286), bez pewnej etymologii.
- Sidra, l.d. Biebrzy (1559) M. Biolik (HE 19, s. 170) zestawia nazwę z prus. *Syxdro* (1387 rzeka), *Syxdrin* (1387 jezioro), *sixdo* 'piasek', lit. *žie(g)ėdrà* 'zwir' i liczne hydronimy; pruski wyraz zachował się w nazwie jeziora *Zyzdrój* na szlaku Krutyni (Babik, 2001, s. 253–254).
- Skroda: (1) l.d. Pisy (1314–35) *Scarde*, (1343) *Scharde*, (1414–25) *Scroda*; (2) *Skroda*, późno zapisana nazwa wodna w dorzeczu Orzycy; por. lit. *skar̄dis*, *skar̄džius* 'stromy brzeg (rzeki)', liczne hydronimy (Vanagas, 1981, s. 301); wg Z. Babika (2001, s. 557) nazwa słowiańska.
- Sona, l.d. Wkry, wtórny toponim: *Sansko* (1428), *Sunsko* (1462), *Szunsk* (1467). Z. Babik (2001, s. 336–337) rekonstruuje postać *Suna, poszukując etymologii indoeuropejskiej. Nazwa ma dokładny odpowiednik koło Reszla (rzeczka, jezioro): *Süno* (1336), *Sune* (1356), G. Gerullis (1922, s. 176) wyprowadza ją z pruskiego *sunis* 'pies'; podobne nazwy częste w hydronimii litewskiej (Vanagas, 1981, s. 336).
- Strabla, l.d. Narwi (koło Bielska Podlaskiego). M. Kondratiuk (1985, s. 69–70) łączy nazwę z lit. *stramblys* 'łodyga' (Babik, 2001, s. 260–261).
- Świder, p.d. Wisły w Otwocku. Jeśli nie od *świder* (brak motywacji semantycznej), to może bałtyckie; por. lit. hydronimy *Svidra*, *Svidrai*, *Svidra-upė*, *Svidra-balė*, *Svidriene*, które A. Vanagas (1981, s. 323) łączy z nazwą rośliny *svidrė* 'życica' (*Lolium perenne* L.); (Babik, 2001, s. 277–279).
- Tyśmienica (?), p.d. Wierpra. Wbrew Z. Babikowi (2001, s. 591–592) bez przekonywających nawiązań słowiańskich; por. może prus. *tusnan* (acc.) 'cichy'.
- Węgra, p.d. Orzycy: (1426) *Wągra*. Różne objaśnienia (Babik, 2001, s. 302), ostatnio K. Witzczak (2015, s. 271–280); por. lit. *vingrūs* 'kręty'.
- Wisa, p.d. Biebrzy: (1335–41) *Wizzo*, (1341) *Wywso*, (1415–24) *Vissa*; por. prus. *Weyssen* (jezioro), *Weis-pelke* (bagno), *Treon-kaymyn-weysigis* 'trium villarum pratum' (Gerullis, 1922, s. 185, 198) < *łaka, jezioro *Veisižjis* (dawna Jaćwież), lit. hydronimy od *Vieš-*, bez pewnej etymologii (Vanagas, 1981, s. 369, 378–379; Babik, 2001, s. 311).

Wkra: (1) p.d. Narwi koło Nowego Dworu, por. *Wcra-m* (XIII w.); (2) d. rzeki Wel koło Lidzbarku, por. *Wickere* (1343) i toponimy *Wickeraw* k. Elbląga (1339), *Wikry* k. Lubawy; por. lit. *vikrius* 'zwiny'. Podobna nazwa na zachód od Odry *U(e)cker* i kilka innych, i w innych częściach Europy (Babik, 2001, s. 318–320).

Zielawa: (1) p.d. Krzyny, (1503) na *Želavě*, (1786) *Zelawa*; (3) *Zelwa* (jaćw. *ž > z*), l.d. Niemna; (4) *Zelwy*, miejscowość koło Sejny; por. lit. *žėlvė* 'zółw', *žėlvas* 'zielonkawy'; wg Z. Babika (2001, s. 628–629) nazwa rodzima.

NAZWY MIEJSCOWE I TERENOWE (24)

Gierwaty, dwie wsie koło Ostrołęki: (1) koło Goworowa *Gierwati* (1578); (2) k. Różana *Gyerwathi* (1508); por. prus. *gerwe* 'żuraw', lit. *gėrvė*, top. lit. *Gierwiaty* koło Oszmiany.

Goleńdzin-ów, dziś Praga-Północ: wieś *Golandzinowo* (1387), *Golandzino* (1426). Mimo podobnych nazw w innych częściach Polski (1203 *Golendinou*, koło Trzebnicy; *Goleńdzin* koło Radomia), nazwa może mieć związek z pruskim etnonimem *Galindia*, *Galindo*, *Galinden* (Trautmann, 1925, s. 35), podobnie jak mazowieckie antroponimy: *Golandin* (?) (1065), *Goleńdzinowski* (1443), dziś nazwiska *Goleńdzinowski* (167 osób koło Warszawy), *Golenda* (Maków 13, Ciechanów 6).

Jaszczołty: (1) wieś koło Siemiatycz, od nazwy mieszkańców (1580 *Jaszczołt*); (2) *Jaszczołty*, wieś koło Wyszkowa; (3–4) *Jaszczołt-owice*, dwie wsie koło Płocka (NMPol IV 133); por. prus. nazwę osobową *Jostaute* (Trautmann, 1925, s. 40).

Kiejstutów Bród, koło Szczuczyna: (1) (1428) *Keysthuthow-brod*, (1447) *Kensthuthow-brod*, dziś wieś Rakowo; w pobliżu (2) (1441) *Kyestoth*, las przy wsi Białaszewo; (3) *Kunstuttin-brast* dziś wieś *Grzegorz* koło Orzysza. Nazwy pamiątkowe z epoki.

Klew-, kilka toponimów: (1) *Klewki* (Przasnysz, Olsztyn); (2) *Klewiny* (Banie Mazurskie); (3) *Klewino* (Zabłudów); (4) *Klewianka* (Goniądz); por. lit. *klėvas* 'klon' (Kondratiuk, 1985, s. 42).

Kolno: (1) miasto na pn. od Łomży; (2) wieś koło Olsztyna; (3) *Kolniski* koło Gołdapi; por. lit. *kálnas* 'góra, pagórek'; nazwa znana również w innych częściach Polski.

Kumelsk(o), w pobliżu Łomży: jezioro (1424 *Komelisch*), las (1421 *Cumelsko*), dwie wsie (1471 *Kumelischken*, 1550 *Komulsko*, dziś *Kumielsk* oraz 1414 *Cumelsko*); por. lit. *kumėlė* 'klacz' i liczne derywaty w toponimii Litwy i Podlasia: *Kumiala*, *Kumialka* (Kondratiuk, 1985, s. 45; Babik, 2001, s. 151–152).

Kurpie, refugium puszczańskie, zaludniane od północy w XV–XVI wieku; por. prus. **kurpe* 'obuwie łykowe' (Toporov, 1984, s. 323–333); nazwisko *Kurpis* (87) (Olsztyn 19).

Łomża, grodzisko z XI w. na skarpie Narwi: (1403) *Lomza*; por. lit. *lomà* 'nizina, dół, dolina', lit. hydronimy *Lomà*, *Lom(en)à* (Vanagas, 1981, s. 196).

Małkinia: (1240) miejscowość nad Bugiem (gw. *malkiñ*) i rzeczka; (2) *Malkiñ*, rzeczka łącząca Jez. Rajgrodzkie i Selmęt, w pobliżu której leży miejscowość *Ma/elkinsken* (1473), *Malkiehn* (1785), dziś *Malkinie*, wieś k. Elku; por. lit. *málka* 'polano, drewno na opał', *málinkė* 'drwalnia'.

Medzie: (1567) *Gorki Medzie* (1 zapis), ta sama wieś *Gorki* alias *Rapaty* (1425) koło Chorzeli; prus. *median* 'las', lit. *mėdis* 'drzewo', *mėdžias* 'las'; por. hydronimy *Miedzanka*, *Miedzna*, *Miedna*.

Mława (1425), zapewne pierwotnie nazwa rzeki, dziś *Mławka*. Z. Babik (2001, s. 465) podejrzewa pochodzenie germańskie; por. jednak lit. *mulvė* 'bagnó, trzęsawisko' albo też zniekształcona **Mulawa*, nazwa zagadkowa.

Opino-Góra, koło Ciechanowa: (1185) *Opinegote*, (1398) *Opinagora*, (1429) *Opinogora*, od 1659 r. starostwo niegrodowe Kraszińskich, dziś trzy pobliskie wsie. Człon pierwszy nazwy przypomina nazwę wsi *Opin* koło Ornety, (1333) *Opyñ*, zestawiane przez G. Gerullisa (1922, s. 110) z lit. *opūs* 'delikatny, wrażliwy, nabrzmiały'; por. prus. nazwę osobową *Opin* (1398) (Trautmann, 1925, s. 72).

Prusy, liczne nazwy miejscowe (i herby) głównie na Mazowszu; *Pruszanka*, *Pruszcz*, *Pruszewo*, *Pruszki*, *Pruszków*, *Pruszyñ*/*Pruście*. Nazwisko *Prusinowski* (997), głównie na Mazowszu i Podlasiu, zwłaszcza w pow. Kolno (87), Pisz (47), Pułtusk (52).

- Pusz(ów), las nas Skrodą, pow. Kolno: (1461) silva *Pvsch* a *Puschyow* las. A. Wolf i E. Rzetelska-Feleszko (1982, s. 145–146) łączą nazwę z litewskim *pušis* ‘sosna’.
- Rapaty: (1) (1425) *Rapati* zaginiona wieś koło Warszawy; (2) (1425) kilka wsi koło Chorzeli, także nazwisko *Rapata*; (3) (1352) wieś koło Ostródy; od pruskiej nazwy osobowej *Rapote*, *Rapotho*, *Rappoth* (Trautmann, 1925, s. 82).
- Różan: (1377) *Rozan*, miasto nad Narwią; możliwy związek z *róža(ny)* bez paraleli w toponimii; por. prus. *Rose-gythen* (1399), *Rose-lauken* (1419), *Rosen* (1419), *Ros-itten* (1387), *Ros-ucken* (1412); może spokrewnione z lit. *rãžas* ‘różga, ściernie’.
- Rusnowa: (1) góra koło Szreńska (1487); (2) *Ruśniowska* włóka, koło Zakroczymia (1539). A. Wolf i E. Rzetelska-Feleszko (1982, s. 152) zestawiają nazwę z lit. *rusnis* ‘pstry, pasiasty’.
- Ruswia w, młyn koło Wiśniewa, pow. Siedlce: (1473) *Rusphyaw*, (1482) *Ruschwow*. A. Wolf i E. Rzetelska-Feleszko (1982, s. 153) łączą nazwę z lit. *rūsvas* ‘brązowy’.
- Sasin-y: 4 nazwy miejscowe (i liczne nazwiska na płn. Mazowszu i Podlasiu) od prus. *sasins* ‘zając’ (Kondratiuk, 1985, s. 64–65). Nazwiska *Sasin* (Wołomin, Mińsk Maz.), *Sasinowski* (Podlasie, Zambrów, Wysokie Maz.).
- Wagan (1450), las i wieś koło wsi Niegów, pow. Radzymin. A. Wolf i E. Rzetelska-Feleszko (1982, s. 183–184) łączą nazwę z lit. *uoga* ‘jagoda’ gw. *vuogonis*; por. też może prus. nazwę jeziora (1365) *Waghine* (Gerullis, 1922, s. 191).
- Warszawa: (1252) *Varseva* [Warszewa] osada (rybacka) w parafii Góra (Kalwaria); 1376 gród, 1413 stolica Księstwa Mazowieckiego; od połowy XVI w. *Warszawa* (dokumentacja: Bijak, 2001, s. 214; Handke, 2011, s. 71). Nazwa na gruncie polskim izolowana (najbliższe: 1252 *Varseva* koło Siedlec, od 1416 *Varszovicze*, dziś *Warszawice*); liczne etymologie słowiańskie (Gołąb, 1990). Przypomina pruską nazwę jeziora (1365) *Warssen*, (1367) *Worzen*, (1453) *Warschaw*, *Warschau-See*, pol. gw. *Warzno*, od 1950 *Roś* (HW, nr 471), które G. Gerullis (1922, s. 197) łączy z litewską nazwą wężycierza — *várža*. Byłaby to więc nazwa osiedla rybackiego. Na przedhistoryczne pruskie osadnictwo okolic Warszawy mogą wskazywać pobliskie *Goleździnów* i *Rapaty* (por. wyżej).
- Wizna: (1066) gród graniczny Mazowsza nad Narwią, (1436) rzeczka *Wyszynicza*, dziś *Wiznica*; por. prus. *Wisne* (1326) na Warmii, wieś *Wiżajny* koło Suwałk; nazwa łączona z lit. *vyžà* ‘łapeć’, oraz hydronimy *Vyžintà*, *Vyžuonà* (Vanagas, 1981, s. 390).
- Woduna: (1433) nazwa terenowa („inter graniciebus Olszewskie, *Woduna*, Tworkonen et Wilkasy”); w XV w. kilka nazw osobowych na płn.-wsch. Mazowszu (Wolf, Rzetelska-Feleszko, 1982, s. 193); nazwa pochodzenia pruskiego *Waddune*, *Wodune* (Trautmann, 1925, s. 111).

Pominięte zostały liczne inne nazwy miejscowe i terenowe na Mazowszu (około 80), głównie północnym. Niektóre z nich przypominają pruskie nazwy osobowe, które mogły zostać przeniesione w epoce historycznej. Większość omówionych można natomiast traktować jako pozostałość substratu zachodniobałtyckiego.

WNIOSKI

Zgodnie z oczekiwaniem największe zagęszczenie nazw bałtyckich występuje na północno-wschodnim Mazowszu w dorzeczu Narwi i dolnego Bugu. Są to głównie nazwy rzek i jezior (35 gniazd), mniej liczne są nazwy miejscowe oraz terenowe (24). Większość znajduje motywację lub nawet dokładne odpowiedniki na obszarze historycznych Prus i Jaćwieży. Mniej liczne są nazwy nawiązujące do

obszaru języka litewskiego, skąd mogły być przyniesione w epoce jagiellońskiej. Sumując, można przypuszczać, że przedhistoryczne Mazowsze było zaludnione przez ludność zachodniobałtycką, a kolonizacja słowiańska dotarła do jego północnej części w epoce wczesnohistorycznej.

LITERATURA

- Antoniewicz, J. (1967). Toponimiczne nazwy „Prusy” w północnej Polsce i na Rusi Nowogrodzkiej [Toponyms *Prusy* in northern Poland and in Novgorod Land]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1–2, 121–129.
- Babik, Z. (2001). *Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich (w granicach wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny)* [The Oldest Naming Layer in Polish Lands (within the Limits of Early Medieval Slavdom)]. Kraków: Universitas.
- Babik, Z. (2015). Przesłowiańska warstwa nazewnictwa północnego Mazowsza — poprawki i uzupełnienia (dorzecze Narwi) [Pre-Slavic toponomastic layer of northern Mazovia — corrections and addenda (the Narew drainage)]. *Linguistica*, 55(1), 29–45.
- Bednarczuk, L. (2018). Problem przesłowiańskiej hydronimii ziem polskich [The problem of pre-Slavic hydronymy of the Polish lands]. W: U. Wójcik i V. Jaros (red.), *Przeszłość w języku zamknięta* [The Past Closed in Language] (s. 67–86). Częstochowa: AJD.
- Bijak, U. (2001). *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego* [Place Names of the Southern Part of the Former Masovian Voivodeship]. Kraków: DWN.
- Bijak, U. (2013). *Nazwy wodne dorzecza Wisły. Potamonimy odapelatywne* [Hydronyms of the Vistula River Basin. Appellative-Derived Potamonyms]. Kraków: IJP PAN.
- Bilut, E. (1995). *Gewässernamen im Flussgebiet des westlichen Bug*. Hydronymia Europaea [HE] (t. 10). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Biolik, M. (2005). *Gewässernamen im Flussgebiet der Narew von der Quelle bis zur Eimundung der Biebrza*. Hydronymia Europaea [HE] (t. 19–20). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Błażeniè, G. (2005). *Baltische Ortsnamen in Ostpreussen*. *Hydronymia Europaea*, Sonderband III. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Būga, K. (1958–1962). *Rinkiniai raštai* [Selected Sketches] (t. 1–3). Vilnius: Valstybinè politinès ir mokslinès literatūros leidykla.
- Duma, J. (1999). *Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy)* [River Names of the Left Bank of Mazovia (With the Whole of the Pilica River Basin)]. Warszawa: TNW.
- Falk, K.O. (1976). Regestr sPisania leziur ... roku 1569 [Register of lakes from 1569]. *Acta Baltico-Slavica*, 10, 89–179.
- Gerullis, G. (1922). *Die altpreussischen Ortsnamen*. Berlin–Leipzig: Walter de Gruyter & Co.
- Gołąb, Z. (1990). Czy Warszawa (starsze *Warszewa*) rzeczywiście pochodzi od pomorskiego imienia *Warsza — Warcisława*? [Does *Warszawa* (older *Warszewa*) really come from the Pomeranian name *Warsz — Warcisław*?]. *Onomastica*, 35, 55–65.
- Handke, K. (2011). *Dzieje Warszawy nazwami pisane* [The History of Warsaw Written by Names]. Warszawa: Muzeum Historyczne m. st. Warszawy.
- HW = Zwoliński, P. (red.). (1965). *Hydronymia Wisły*. Cz. 1: *Wykaz nazw w układzie hydrograficznym* [Hydronymy of the Vistula. Part 1: List of Names in the Hydrographic System]. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kamiński, A. (1953). *Jaćwież. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne* [Yatvingia. Territory, Population, Economic and Social Relations]. Łódź: ŁTN.

- Kondratiuk, M. (1985). *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego* [Baltic Elements in the Toponymy and Microtoponymy of the Białystok Area]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kowalczyk, E. (2003). *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Drwęcą a Pisą)* [History of the Mazovian-Teutonic Border (Between Drwęca and Pisa)]. Warszawa: DiG.
- Kowalczyk-Heyman, E. (2013). *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (między Pisą a Biebrzą)* [History of the Mazovian-Teutonic Border (Between Pisa and Biebrza)]. Warszawa: DiG.
- Milewski, T. (1947). Stosunki językowe polsko-pruskie [Polish-Prussian linguistic relations]. *Slavia Occidentalis*, 18, 21–84.
- NMPol = Rymut, K. i in. (red.). (1996–). *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* [Place Names of Poland. History. Origin. Changes] (t. 1–). Kraków: IJP PAN.
- Otrębski, J. (1959). Z badań onomastycznych 1. *Pilica*, 2. *Przemsza* [From onomastic studies: 1. *Pilica*, 2. *Przemsza*]. *Onomastica*, 4, 75–77.
- Pałucki, W. (red.). (1973). *Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku* [Historical Atlas of Poland. Mazovia in the Second Half of the 16th Century] (cz. 1–2). Warszawa: PWN.
- Przybytek, R. (1993). *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens*. Hydronymia Europaea, Sonderband. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Rola-Stężycki, A.Z. (2019). Prusowie pod Grójcem [The Prus near Grójec]. <http://www.institut-genealogii.com.pl/index.php?mod=artykuly&id=2&itemid=222> (dostęp: 30. 05. 2021).
- Rzetelska-Feleszko, E. (1999). Niektóre mazowieckie nazwy rzek podejrzane o pochodzenie bałtyckie [Some Masovian river names suspected of Baltic origin]. W: Z. Abramowicz i L. Dacewicz (red.), *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych* [Naming in Ethno-Linguistic Borderlands] (s. 262–273). Białystok: Libra.
- Samsonowicz, H. (red.). (2006). *Dzieje Mazowsza* [The History of Mazovia] (t. I). Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora.
- Sianko, P. (2019). Granica mazowiecko-litewska do 1569 roku. Kształtowanie się, rola społeczna [Masovian-Lithuanian Border Until 1569. Formation, Social Role] [wydruk rozprawy doktorskiej, Uniwersytet w Białymstoku]. <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/9080> (dostęp: 30. 05. 2021).
- Toporov, V. (1975–1990). *Prusskij ăzyk. Slovar'* [Prussian Language. Dictionary] (t. I–V). Moskwa: Nauka.
- Trautmann, R. (1925). *Die Altpreussischen Personennamen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Tyszkiewicz, J. (1974). *Mazowsze północno-wschodnie we wczesnym średniowieczu. Historia pogranicza nad górną Narwią do połowy XIII w.* [Northeast Mazovia in the Early Middle Ages. History of the Borderland on the Upper Narew River Until the Mid-13th Century]. Warszawa: PWN.
- Udolph, J. (1990). *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie*. Heidelberg: Winter; Bednarczuk, L. (rec.). *Onomastica*, 37, 250–261.
- Vanagas, A. (1981). *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas* [Etymological Dictionary of Lithuanian Hydronyms]. Vilnius: Mokslas.
- Witczak, K.T. (2015). *Węgra* — dawny hydronim jaćwięski [Węgra — a Former Yatvingian Hydronym]. *Onomastica*, 59, 271–280
- Wolf, A., Rzetelska-Feleszko, E. (1982). *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku* [Masovian Field Names Until the End of the 16th Century]. Warszawa: PWN.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (2013). *O nazwach wodnych w Polsce* [About Water Names in Poland]. Warszawa: DiG.
- Zierhoffer, K. (1957). *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza* [Place Names of Northern Masovia]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

SUMMARY

BALTIC NAMES IN THE MAZOVIA REGION

As one could expect, the greatest number of the Baltic hydronyms and toponyms are featured in the northeastern part of the Mazovia region in the area of the confluence of the entire Narew and lower Bug. These are mainly names of rivers (35), less numerous are place names (24). The majority of these names is motivated by names featured in the area of historical Prussia and Yatvingia. Moreover, some of them even have direct equivalents in that region; references to the Lithuanian language are less common. This enables us to surmise that the prehistorical Mazovia region was inhabited by West Baltic people, and the Slavic colonizers reached this area in the late prehistorical period.

Keywords: Baltic names, place names, terrain names, hydronyms, Mazovia